

***Gentianella amarella* subsp. *amarella* v Hostýnských vrších**

***Gentianella amarella* subsp. *amarella* in the Hostýnské vrchy Mts**

Ilona Kuželová¹⁾ & Aleš Knoll²⁾

¹⁾ Katedra botaniky, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Kotlářská 2, 611 37 Brno, e-mail: ikuzel@sci.muni.cz

²⁾ Ústav genetiky, agronomická fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Zemědělská 1, 613 00 Brno, e-mail: knoll@mendelu.cz

Abstract

Gentianella amarella subsp. *amarella* is critically endangered species of the Czech Republic. The species occurrence depends on the extensive pasture and therefore it has vanished from most localities. In the past, *Gentianella amarella* subsp. *amarella* was common species of the pastures in the Hostýnské vrchy Mts. Recently it was considered to be extinct in this area and it was not mentioned to occur in the phytogeographical district 81. Hostýnské vrchy Mts in the Flora of the Czech Republic. A new locality of *Gentianella amarella* subsp. *amarella* was discovered in the protected area Stráň near Slavkov pod Hostýnem.

Key words: *Gentianella amarella* subsp. *amarella*, Hostýnské vrchy Mts, endangered species

Nomenclatura: Frey et al. (1995), Kubát et al. (2002)

Gentianella amarella subsp. *amarella* (hořeček nahořklý pravý) je zařazen v Červeném seznamu (Holub & Procházka 2000) do kategorie kriticky ohrožených druhů (C1). V minulosti rostl roztroušeně v termofytiku, mezofytiku a vzácně i oreofytiku Čech a na jihozápadní a střední Moravě (Kirschner & Kirschnerová 2000). Hořeček nahořklý pravý je vázán na extenzivní pastviny, a proto je v současnosti velmi vzácný, z celé řady lokalit vymizel a stále ustupuje.

Na střední Moravě se i dříve vyskytoval pouze na izolovaných lokalitách: Janišovský kopec u Vsetína, Kotouč u Štramberka, Svinec u Nového Jičína (Oborny 1883, Formánek 1887). Z Hostýnských vrchů jej udával Sloboda (1868), kde byl hojný na pastvinách v širším okolí Rusavy. Tento údaj také přejímají Oborny (1883) a Formánek (1887). Z pozdější doby hořeček nahořklý pravý není z území Hostýnských vrchů udáván a ve Květeně ČR (Kirschner & Kirschnerová 2000), vzhledem k častým záměnám při determinaci tohoto druhu, je z literárních údajů uvedena pouze lokalita Kotouč u Štramberka, na které tento druh již vyhybnul. Přesto byla v roce 1987 objevena Alešem Knollem malá populace *Gentianella amarella* ssp. *amarella* v PP Stráň u Slavkova pod Hostýnem. Početnost populace

kolísá každoročně okolo 20 rostlin. Vzhledem k izolovanosti lokality předpokládáme, že se nejedná o nový výsadek tohoto druhu v Hostýnských vrších, ale o dlouhodobě přežívající populaci, která představuje pozůstatek z většího historického rozšíření v této části Hostýnských vrchů. Rostliny v populaci jsou méně vitální, jejich velikost činí od 15 do 20 cm výšky, mají pouze okolo 10 květů v květenství, a proto jsou i v době květu velmi nenápadné. Půda je na lokalitě kamenitá a mělká. Porost je zde nižší a rozvolněnější než ve zbývajících částech PP Straň. Tradičním způsobem obhospodařování této lokality byla v minulosti pastva. V současnosti se většina plochy přírodní památky strojově kosí s výjimkou malé části, na které se populace vyskytuje a která je kosena ručně na podzim.

V části přírodní památky, kde se hořeček vyskytuje, byl zaznamenán fytoecologický snímek. Snímek byl zapsán na začátku července a proto neobsahuje hořeček nahořklý pravý, který kvete na konci srpna nebo až začátkem září. Ve vegetaci dominuje druh *Brachypodium pinnatum*, ale další diagnostické druhy svazu *Bromion erecti* jsou vzácné. I když zde asi před 10 lety došlo ke změně managementu (přechod od pastvy ke kosení), přežívají na lokalitě některé druhy charakteristické pro pastviny, např. *Agrostis capillaris*, *Leontodon hispidus*, *Prunella vulgaris* a *Ononis spinosa*. Společenstva s podobným druhovým složením se vyskytují poměrně často nejen v Hostýnských vrších, ale i Beskydech a Javornicích. Vegetaci je možné přiřadit ke společenstvu *Anthoxantho-Agrostietum typicum* Jurko 1969 a to k variantě s *Brachypodium pinnatum*, kterou z území Hostýnských vrchů popisuje Gogela (1971). Kromě druhu *Gentianella amarella* ssp. *amarella* lze na lokalitě nalézt poměrně bohatou populaci druhu *Orchis pallens*, a také druhy *Orchis morio*, *Dactylorhiza majalis*, *Orchis mascula* a *Gymnadenia conopsea*.

Druhové složení vegetace charakterizuje následující fytoecologický snímek:

Společenstvo: *Anthoxantho-Agrostietum typicum* Jurko 1969 varianta s *Brachypodium pinnatum*; Hostýnské vrchy, Slavkov pod Hostýnem, 600 m JV kapličky, JZ okraj přírodní památky Straň; 475 m n. m.; orientace J; sklon 10°; plocha snímku 16 m²; 6. 7. 2002; pokryvnost: E₁: 60 %, E₀: 5 %; výška E₁: 0,5 m; Pokryvnosti druhů byly zapisovány v devítičlenné Braun-Blanquetově stupnici (modifikace Westhof a van der Maarel; Moravec et al. 1994).

E₁: *Brachypodium pinnatum* 2b, *Ononis spinosa* 2a, *Trifolium montanum* 2a, *Agrostis capillaris* 1, *Agrostis stolonifera* 1, *Briza media* 1, *Anthoxanthum odoratum* +, *Dactylis glomerata* +, *Trisetum flavescens* +, *Euphorbia cyparissias* +, *Campanula patula* +, *Carex caryophylla* +, *Carex panicea* +, *Agrimonia eupatoria* +, *Primula veris* +, *Trifolium pratense* +, *Sanguisorba minor* +, *Prunella vulgaris* +, *Leucanthemum vulgare* +, *Crepis biennis* +, *Polygala vulgaris* +, *Scabiosa ochroleuca* +, *Lotus corniculatus* +, *Plantago lanceolata* +, *Potentilla tabernaemontani* +, *Ranunculus polyanthemus* +, *Galium verum* +, *Medicago minima* +, *Hypericum perforatum* +, *Fragaria viridis* +, *Galium album* +, *Vicia cracca* +, *Achillea millefolium* agg. +, *Plantago media* +, *Viola hirta* +, *Leontodon hispidus* +, *Alchemilla vulgaris* agg. +, *Cirsium arvense* +, *Knautia kitaibelii* +, *Veronica chamaedrys* +, *Tilia* sp. juv. r.

E₀: *Plagiomnium affine* 1, *Calliergonella cuspidata* +.

Poděkování

Tato práce vznikla v rámci projektu FRVŠ 757/2002.

Literatura

- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. Vol. 1/2. – Praha.
- Frey W., Frahm J. P., Fischer E. & Lobin W. (1995): Die Moos- und Farnpflanzen Europas. – G. Fischer, Stuttgart.
- Gogela J. (1971): Rostlinná společenstva luční a pastvinné vegetace Hostýnských vrchů. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Knihovna PšF MU Brno]
- Holub J. & Procházka F. (2000): Red list of vascular plants of the Czech Republic – 2000. – Preslia 72: 187–230.
- Kirschner J. & Kirschnerová L. (2000): *Gentianella amarella* (L.) Börner. – In: Slavík B. [ed.], Květena České republiky, 6: 88–91, Academia, Praha.
- Oborny A. (1883): Flora von Mähren und österreichisches Schlesien. Vol. 2. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 22: 269–636.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtěk J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Moravec J. et al. (1994): Fytcocenologie (nauka o vegetaci). – Academia, Praha.
- Sloboda D. (1868): Flora von Rottalowitz und Umgebung in Mähren. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 6 (1867): 98–124.

Došlo dne 26. 11. 2002

ZPRÁVY O LITERATUŘE / BOOK REVIEWS

J u s t T. a kol.

Revitalizace vodního prostředí

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha, 2003, 144 str., 38 bar. fotografií, cena neuvedena.

Vztah člověka k vodě je založen na jeho nejzákladnější potřebě tohoto přírodního zdroje. Člověk je tvor se širokou ekologickou amplitudou, ale nejvyšší citlivost má vůči vodě, která určuje limit jeho rozšíření na Zemi. Průmyslová revoluce dala lidem nástroje, jak rozsáhle přizpůsobit a měnit osud vody v krajině. Kde je vody málo, tam se přivede (a nejlépe se nedaleko vystaví rezervoár v podobě přehrady), kde je jí příliš, odtud se zase odvede. Vše přitom vychází z technické představy řízení, koncentrace a snadné kontroly. Problém je, že tyto představy a z nich vzešlé projekty jdou mnohdy napříč přirozeným jevům a souvislostem. V Českých zemích se můžeme „honosit“ érou tzv. meliorací z let padesátých až osmdesátých. Při této megalomanské akci bylo odvodněno přes 1 milion hektarů půdy. Rozloha mokřadů se zmenšila čtyřikrát, škody vyvolané melioracemi (jaký paradox) jsou odhadovány na 40 miliard korun. Patří sem zamoření půdy dusičnany, kontaminace, zhutnění půdy, eroze, ztráta důležitých iontů. Odvodňování má také výrazný vliv na ztrátu biodiverzity krajiny, spočívající v likvidaci tůní, mokřadů, vlhkých luk a luhů. O následcích již bylo napsáno mnoho sdělení.

Nové společenské poměry přinesly změnu chování – environmentalismus, uvědomění si přírodních limitů a z toho plynoucí snahu po hledání způsobů trvale udržitelného života. Na poli péče o životní prostředí vznikl v devadesátých letech program revitalizací, který si klade za cíl napravit škody způsobené rozsáhlými melioracemi.

Kolektiv autorů z Agentury ochrany přírody a krajiny se rozhodl po několika letech „divokých“ revitalizací vložit do rukou příslušných praktiků příručku, která shrnuje vše důležité a podává věcná doporučení a návody, kterak vrátit vodu do jejího přirozeného prostředí. Byť se jedná o poměrně útlou knížku, tak